

Osnove mednarodnega javnega prava in evropsko varstvo človekovih pravic

Osnove prava za novinarje, 21. 12. 2011

Matej Accetto

Mednarodno (javno) pravo

- je pravni red oziroma sistem pravnih pravil, ki ureja razmerja med subjekti mednarodne skupnosti (zlasti med državami in mednarodnimi organizacijami)
- vključuje več pravnih virov, zlasti mednarodno običajno pravo, mednarodno pogodbeno pravo in obča pravna načela, kot pomožna vira pa še sodno prakso in doktrino
- je treba ločevati od mednarodnega zasebnega prava, ki ureja kolizije med notranjimi redi več držav

Mednarodno običajno pravo

- je najstarejši vir MJP
- obstaja, kadar sta podana dva pogoja: objektivni – ustrezna enotna praksa držav; in subjektivni – skupna pravna zavest o obveznosti take prakse (*opinio iuris*)
- lahko učinkuje univerzalno, regionalno ali “lokalno” (bilateralno)

Mednarodno pogodbeno pravo

- določajo mednarodne pogodbe, ki so lahko dvostranske in omejeno ali neomejeno večstranske
- urejata tudi dve posebni pogodbi – Dunajski konvenciji o pravu mednarodnih pogodb iz let 1969 in 1986
- lahko kodificira ali (ob omenjenih pogojih) ustvari običajno pravo, lahko pa od njega tudi odstopi

Obča pravna načela

- ... ki jih priznavajo civilizirani narodi, so vir MJP – pogosto uporabna za zapolnjevanje praznin, vendar tudi temeljna načela (tudi *načelo pravičnosti*)
- vsebujejo vrsto načel, ki so potrjena v različnih dokumentih, vključno s temeljnimi pravicami držav
- Ustanovna listina ZN v 2. členu uvaja naslednja načela: n. suverene enakosti, n. izpolnjevanja obveznosti v dobri veri, n. mirnega reševanja sporov, n. prepovedi uporabe sile ali grožnje s silo, n. pomoči ZN, n., da države nečlanice delajo skladno z načeli, in n. neintervencije

Sodna praksa in pravna znanost

- sta pomožna vira MJP in prava MJP ne ustvarjata, temveč ga pomagata tolmačiti
- sodna praksa ustvarja obvezujoče pravne učinke, vendar le za stranke v postopku
- omogočata podporo pri ugotavljanju obstoja pravil (npr. običajnega prava) in razlagi MJP

MJP in slovenski ustavni red

- 8. člen Ustave RS:

Zakoni in drugi predpisi morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno.

- Drugi odstavek 153. člena Ustave RS:

Zakoni morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami, ki jih je ratificiral državni zbor, podzakonski predpisi in drugi splošni akti pa tudi z drugimi ratificiranimi mednarodnimi pogodbami.

Subjekti MJP

- so nosilci pravic in obveznosti po MJP, ki jih zavezuje in usmerja njihovo delovanje
- vključujejo (1) države, (2) podobne subjekte *sui generis* in (3) mednarodne organizacije, vsaj pogojno pa tudi (4) narode/ljudstva s prizadevanjem za samostojnost
- omogočata podporo pri ugotavljanju obstoja pravic (npr. običajnega prava) in razlagi MJP

Država

- je samostojna organizirana politična skupnost
- za nastanek in obstoj potrebni vsaj (a) ozemlje, (b) trajno prebivalstvo in (c) učinkovita izključna državna oblast
- nastanek izviren ali derivativen (razpad, osamosvojitve ali združitve držav)
- prenehanje vezano na prenehanja enega izmed konstitutivnih elementov, v praksi predvsem oblasti

Oblika državne ureditve

- unitarna država
- federacija: več politično-teritorialnih enot, a navzven nastopa kot enoten pravni subjekt, ima zvezno ustavo
- konfederacija: trajna zveza suverenih držav, ki temelji na mednarodni pogodbi
- historično še: personalna unija in realna unija

Subjekti MJP “sui generis”

- so posebni subjekti MJP, ki jim države iz posebnih okoliščin priznavajo mednarodnopravno subjektiviteto
- po duhovni/spiritualni osnovi: Sveti sedež, Malteški viteški red
- historično po ozemeljski osnovi: Svobodno tržaško ozemlje, Gdansk, Krakov, Posarje

Mednarodne organizacije

- so subjekti MJP z (ožjo) subjektiviteto, ki izhaja iz ustanovitvenega akta – mednarodne pogodbe med državami, v katerem so določene izrecne in implicirane pristojnosti oziroma pooblastila
- osrednja mednarodna organizacija danes OZN, ki je bila ustanovljena leta 1945 s sprejetjem in ratifikacijo Ustanovne listine (UL) OZN in ki ima danes 193 držav članic ter katere namen je obravnavati najpomembnejša vprašanja mednarodnih odnosov, zlasti zagotavljanja miru

Organi OZN

- **Generalna skupščina:** glavno posvetovalno telo OZN, vključuje vse države članice, ima redna letna zasedanja, pomembne (a neobvezujoče) odločitve se sprejemajo z dvotretjinsko večino
- **Varnostni svet:** organ OZN za vzdrževanje miru in varnosti, sprejema obvezujoče odločitve, 15 članic, 5 stalnih članic (VB, ZDA, Francija, Rusija in Kitajska) z možnostjo veta in 10 začasnih članic
- **Sekretariat:** usklajuje delo OZN in izvršuje zadane naloge
- **Ekonomski in socialni svet:** 54 članic za 3 leta, pomaga GS pri vprašanjih ekonomskega in socialnega sodelovanja in razvoja
- **Meddržavno sodišče:** poveljavni sodni organ OZN s 15 sodniki, njegov statut je sestavni del UL, razsoja v sporih med državami

Mirno reševanje sporov

- je univerzalno načelo, zapisano v UL OZN
- države sili k aktivnemu iskanju mirnih poti v dobri veri za reševanje mednarodnih sporov
- se lahko izvaja po diplomatski (pogajanja, anketne komisije, sprava, poravnava, posredovanje) ali pravni poti (sodišče, arbitraža)

Posameznik in MJP

- Posamezniki niso subjekti mednarodnega prava
- Posamezniki so za mednarodne odnose relevantni prek držav, ki jih želijo varovati ali nad njimi izvajati oblast (na podlagi teritorialne ali personalne suverenosti)
- Ključna vez posameznika z državo je državljanstvo, vprašanja (večkratnega) državljanstva in apatridije pa tradicionalno eno ključnih vprašanj MJP, ki se spreminja pod vplivom razmaha prava človekovih pravic

Mednarodno varstvo ČP

- Sodobno pojmovanje varstva ČP sorazmerno “novo”
- Univerzalni mehanizmi različne stopnje moči, zlasti:
  - 1948: Splošna deklaracija človekovih pravic OZN
  - 1966: Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah in Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah
- Regionalni mehanizmi, v prvi vrsti:
  - 1952: Evropska konvencija o človekovih pravicah (EKČP)
  - 1961: Evropska socialna listina
- Pa še niz področnih mednarodnih konvencij

Varstvo ČP v okviru Sveta Evrope

- EKČP vodilni instrument varstva ČP, skupaj s številnimi protokoli vsebuje vrsto pravic, ki jih varuje:
  - pravica do življenja, prepoved mučenja, suženjstva in prisilnega dela, pravica do svobode in varnosti, pravica do poštenega sojenja, varstvo zasebnosti, svoboda mišljenja, vesti in vere, svoboda izražanja, zbiranja in združevanja, itd.
- Vrsta pravic vsebuje določitev vsebine pravice in možna odstopanja
- Varstvo zagotavlja Evropsko sodišče za človekove pravice

K varstvu ČP v EU – pet vprašanj in (spornih) odgovorov nadrejenosti oziroma primarnosti

- V1: Kaj je nadrejeno čemu?
  - V2: Kakšna je časovna veljavnost nadrejenosti?
  - V3: Kdo lahko nudi pravno sredstvo v primeru konflikta?
  - V4: Kakšen je učinek ugotovitve nadrejenosti?
  - V5: Kdo ima pristojnost za odločanje o pristojnosti?
-
- O1: Vsakršno evropsko pravo vsakršnemu državnemu.
  - O2: Evropsko pravo prevlada tudi nad kasnejšim državnim.
  - O3: Pravica *in dolžnost* vsakega sodišča.
  - O4: Učinek neuporaba, *ne razveljavitev*.
  - O5: Sodišče Evropske unije.

“Vse dokler” – prvi del

Internationale Handelsgesellschaft (Solange I),
BVerfGE 37, 271 (1974):

Vse dokler se projekt povezovanja ne bo razvil do te mere, da bo pravo Skupnosti prejelo katalog temeljnih pravic na podlagi odločitve parlamenta in z ustaljeno veljavo, ki bo primeren v primerjavi s katalogom temeljnih pravic, vsebovanim v Temeljnem zakonu, se bo sekundarno pravo Skupnosti še vedno presoјalo po standardih Temeljnega zakona.

Izvirno stališče SES

1/58, *Stork v. Visoka oblast*, [1959] ZOdl. 43:

... V skladu z 8. členom Pogodbe je Visoka oblast dolžna uporabljati zgolj pravo Skupnosti. Ni pristojna za uporabo domačega prava držav članic. ... Posledično Visoka oblast tudi nima pristojnosti za presojo pritožbenega razloga, da naj bi ob sprejemu svoje odločitve kršila načela nemškega ustavnega prava.

Okrepitev stališča...

36, 37, 38 in 40/59, *Geitling v. Visoka oblast*, [1960]
ZOdl. 423:

... Poleg tega pravo Skupnosti, kot izhaja iz Pogodbe ESPJ, ne vsebuje nikakršnega splošnega načela, izrecno ali kako drugače, ki bi zagotavljajo spoštovanje podeljenih [človekovih] pravic.

... in potem tih preobrat

29/69, *Stauder*, [1969] ZOdl. 419:

... Ob takšni pravni razlagi pričujoča določba ne vsebuje ničesar, kar bi ogrožalo temeljne človekove pravice, ki so vsebovane v splošnih pravnih načelih prava Skupnosti in katerih varstvo zagotavlja Sodišče.

A vendar pet let kasneje Nemci rečejo *solange* –
kje je kleč?

Nelagodni resnici o človekovih pravicah:

- Nobena človekova pravica ni absolutna
  - Omejene s pravicami drugih
  - Vsebina (ali domet) odvisna od družbenih odločitev
- Težavnost primerjave različnih standardov pravic

“Vse dokler” – prvi del

Internationale Handelsgesellschaft (Solange I),
BVerfGE 37, 271 (1974):

Vse dokler se projekt povezovanja ne bo razvil do te mere, da bo pravo Skupnosti prejelo katalog temeljnih pravic na podlagi odločitve parlamenta in z ustaljeno veljavo, ki bo primeren v primerjavi s katalogom temeljnih pravic, vsebovanim v Temeljnem zakonu, se bo sekundarno pravo Skupnosti še vedno presoјalo po standardih Temeljnega zakona.

“Vse dokler” – drugi del

Wunsche Handelsgesellschaft (Solange II), BVerfGE 73, 387 (1986):

Vse dokler bodo Evropske skupnosti, zlasti sodna praksa Sodišča ES, v splošnem zagotavljale učinkovito varstvo temeljnih pravic ... ki ga bo moč v bistvenem šteti za podobno varstvu temeljnih pravic, kot ga brezpogojno zahteva Ustava ... zvezno ustavno sodišče ne bo več izvajalo pristojnosti, da odloči na uporabljivosti sekundarne zakonodaje Skupnosti, ... in te zakonodaje ne bo več presoјalo po standardih temeljnih pravic, vsebovanih v Temeljnem zakonu.

(Dodatno:)

Listina EU o temeljnih pravicah

- sprejeta leta 2000, zavezujočo moč (stopnje primarne zakonodaje) dobi z Lizbonsko pogodbo:
  - prvi odstavek 6. člena PEU: Listina “ima enako pravno veljavnost kot Pogodbi”.
- listina pravic, ki učinkuje v okviru delovanja EU za institucije EU in države članice, kadar izvajajo pravo EU
- vsebuje vrsto temeljnih pravic, vsebina v marsičem podobna EKČP, delno tudi Evropski socialni listini

(Dodatno:) EU in EKČP

- EU (še) ni pogodbenica EKČP
  - Mnenje Sodišča EU 2/92: “Skupnost v trenutnem stanju prava Skupnosti ni pristojna za pristop h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin”
- Toda Lizbonska pogodba pristop predvideva
  - drugi odstavek 6. člena PEU: “Unija pristopi k [EKČP].”
- Uradna pogajanja so se začela junija 2010, osnutek delovne skupine že predložen Odboru ministrov Sveta Evrope